

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ПАНФІЛОВА ДАР'Я АНДРІЇВНА

УДК 349.6 (096.5) (477):341.24

**ЕКОЛОГІЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В КОНТЕКСТІ
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ**

12.00.06 «Земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент **Анісімова Ганна Валеріївна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри екологічного права.

Офіційні опоненти:

–доктор юридичних наук, професор **Носік Володимир Васильович**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри земельного та аграрного права юридичного факультету, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

–кандидат юридичних наук **Савчук Олена Олександрівна**, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, науковий співробітник.

Захист відбудеться «01» лютого 2018 р. о «13.00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а).

Автореферат розіслано «26» грудня 2017 р.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Д. В. Задихайло

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Здобуття нашою державою незалежності відкрило нові перспективи розвитку вітчизняної еколого-правової науки та екологічного законодавства. Закріплення у Конституції України положення, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства й фіксація в Законі України «Про міжнародні договори України» порядку укладення, виконання і припинення дії таких договорів зумовило істотне збільшення принципів і норм, якими регулюються еколого-правові відносини, й розширення національного екологічного законодавства за допомогою міжнародно-правових зобов'язань, взятих Україною в екологічній сфері.

Після тривалого процесу ратифікації 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (від 21.03.2014 р. і 27.06.2014 р.) набула чинності у повному обсязі, що стало історичною подією і підтвердженням розбудови двосторонніх відносин між Україною та Європейським Союзом. Більш того, цей документ легалізував вибір нашої держави на користь сучасних європейських цінностей і навіть перелік нових екологічних міжнародно-правових зобов'язань України.

Україна як європейська держава проводить відкриту зовнішню політику, при цьому прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи, насамперед, із необхідності гарантування безпеки, у тому числі й екологічної, суверенітету та захисту своєї територіальної цілісності. Участь у широкому політичному діалозі й поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття членства в ній віднесені наразі до основних напрямів національної зовнішньої політики.

Виходячи з цього в умовах сьогодення принципового значення набуває модернізація системи екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України, яке можливе завдяки: а) забезпеченню цілісності й узгодженості різних її складників, б) виявленню протиріч і заповненню прогалів у чинному екологічному законодавстві; в) вдосконаленню діючих нормативно-правових актів з урахуванням міжнародних стандартів і вимог. Спираючись на концептуальні положення системного підходу при вирішенні проблем сталого розвитку в галузі довкілля, можна стверджувати, що головною інноваційною домінантою для України наразі є формування адекватної державним інтересам і виваженої, з урахуванням національних факторів еволюціонування соціуму, системи реформованого екологічного законодавства.

У той же час, незважаючи на актуальність і необхідність якнайшвидшого вирішення, проблеми реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України не стали самостійним об'єктом еколого-правових досліджень й розглядалися здебільшого

фрагментарно.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційної роботи стали праці таких вітчизняних науковців у галузі екологічного права, як В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Г. І. Балюк, П. О. Гвоздик, А. П. Гетьман, І. В. Гиренко, Т. І. Діденко, В. А. Зуєв, В. М. Єрмоленко, І. І. Каракаш, Р. С. Кірін, О. Б. Кишко-Єрлі, Н. Р. Кобецька, Т. Г. Ковальчук, В. В. Костицький, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, В. І. Лозо, Н. Р. Малишева, В. В. Носік, О. О. Орендарець, С. В. Разметаєв, О. О. Савчук, А. К. Соколова, В. Ю. Уркевич, В. І. Федорович, Л. Л. Чаусова, Є. О. Шевкунова, Ю. С. Шемшученко, В. В. Шеховцов, О. А. Шомпол, Н. Я. Шпарик, М. В. Шульга та ін.

Теоретичну базу роботи склали розробки представників еколого-правової науки і вчених-правників пост радянського простору, як-от С. О. Боголюбов, М. М. Бринчук, О. Л. Дубовик, І. А. Ігнат'єва, О. С. Колбасов, О. В. Мороз, Є. В. Новікова, В. В. Саскевич, О. С. Шестерюк та ін.

Особливості об'єкта даного дослідження зумовили необхідність використання в роботі публікацій учених у галузі міжнародного права, зокрема, Л. А. Луць, М. М. Микієвича, В. І. Муравйова, Н. В. Сюр, О. І. Ющика, І. В. Яковюка та ін.

Серед теоретичних розробок зарубіжних науковців, в яких висвітлюються питання наближення екологічного законодавства до міжнародних стандартів та вимог, слід вказати дослідження В. Батлера, Ю. Івасави, М. Коепфера, Е. Рехбіндера, О. Фаллетті, М. Фауера та ін. Висновки, отримані в процесі написання, вплинули на формування концептуальних ідей, тенденцій розвитку сучасного екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України.

Вказані обставини зумовлюють необхідність вивчення екологічного законодавства з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань і його реформування, а також впливу останнього на державну екологічну політику; основоположних концептів еколого-правової науки й правотворчої і правозастосовчої практики у даній галузі законодавства; виявлення недоліків і розробки пропозицій щодо його вдосконалення, спираючись на позитивний міжнародний досвід, що й визначає актуальність наукового дослідження та його висновків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до цільових комплексних програм «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111u000962) і «Проблеми вдосконалення правового регулювання користування природними ресурсами та комплексами в Україні» (номер державної реєстрації 0116u006161).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є визначення сутності та змісту

інституту реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України, формулювання теоретичних положень і пропозицій з удосконалення правового регулювання екологічних відносин із урахуванням норм європейського й міжнародного права, а також розробка наукових висновків.

Відповідно до поставленої мети окреслено основні завдання дослідження:

- розкрити й узагальнити історико-правові засади генези науково-правових поглядів та етапів реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України;
- з'ясувати юридичну природу міжнародно-правових зобов'язань в умовах реформування екологічного законодавства України;
- визначити юридичний зміст поняття «реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України»;
- встановити і окреслити особливості уніфікації понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України;
- охарактеризувати пріоритетні принципи реформування екологічного законодавства та провести їх класифікацію;
- навести особливості реформування екологічного законодавства України і демократичних країн світу;
- сформулювати теоретичні висновки й розробити практичні рекомендації з підвищення ефективності екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України з урахуванням тенденцій його розвитку та позитивного зарубіжного досвіду.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері гармонійної взаємодії суспільства і довкілля, врегульовані нормами екологічного законодавства та які потребують удосконалення в контексті міжнародно-правових зобов'язань України.

Предметом дослідження є теоретичні й практичні проблеми реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України, його зміст, напрями і результати.

Методи дослідження. Відповідно до поставленої мети та завдань у роботі використано як загальнонаукові (діалектичний, системний, синергетичний, аналізу та синтезу, формально-логічний, правового моделювання, інструментальний та ін.), так і спеціально-наукові методи (історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний та ін.).

Діалектичний метод дозволив визначити стан, тенденції і перспективи розвитку наукових досліджень у сфері реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України. Системний метод став у нагоді при аналізі екологічного законодавства України та Європейського Союзу. Формально-логічний метод застосовувався для виявлення зв'язків і суперечностей у понятійно-категоріальному апараті, що існує в теорії екологічного права,

національному та міжнародному екологічному законодавстві. Метод аналізу та синтезу дав змогу дослідити теоретичні передумови інституту реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України. Сформулювати конкретні пропозиції щодо оновлення системи національного екологічного законодавства України вдалося завдяки методу правового моделювання. За допомогою історико-правового методу вивчалися становлення і розвиток правових основ реформування екологічного законодавства в Україні та Європейському Союзі, а порівняльно-правового та формально-юридичного досліджувалися й порівнювалися нормативно-правові акти національного законодавства і законодавства демократичних країн світу, у сфері реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що подана на захист робота є першим у вітчизняній еколого-правовій науці комплексним науковим дослідженням проблем реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України. Основні теоретичні й практичні результати, які мають наукову новизну і виносяться на захист, конкретизуються в таких положеннях, висновках і рекомендаціях.

Уперше:

- запропоновано виокремити три періоди розвитку науково-правових досліджень у сфері реформування екологічного законодавства України: I – підготовчий (1990–1996 рр., починаючи з проголошення суверенітету і до прийняття Конституції України); II – перехідний (1996–2004 рр., пов'язаний із розвитком екологічного законодавства з часів прийняття Конституції України до ухвалення Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»); III – сучасний (2004 р. – дотепер, який характеризується інтенсифікацією діалогу Україна – Європейський Союз, розширенням міжнародних зв'язків нашої держави та зміцненням міжнародного співробітництва в екологічній галузі);

- з урахуванням розвитку науки екологічного права визначено етапи становлення правового регулювання у сфері реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань й запропоновано їх наступний поділ: перший етап – пострадянський (з 1990 до 1996 р.), другий – конституційний (1996–1998 рр.), третій – адаптаційний (1998–2000 рр.), четвертий – інтеграційний (2000–2004 рр.), п'ятий – постінтеграційний (2004–2012 рр.), шостий – апроксимаційний (з 2012 р. дотепер). Зазначені етапи насамперед пов'язані з процесами формування національної державності й нормативно-правової бази в екологічній галузі;

- розроблено авторське визначення поняття «міжнародно-правові зобов'язання в екологічній сфері»: система закріплених у міжнародних нормативно-правових актах і національному законодавстві обов'язків держав із метою збереження гармонійного й сталого світового екологічного простору, виконання яких забезпечується принципом *pacta sunt servanda* – добросовісного виконання державою своїх зобов'язань; які доцільно розглядати і як підставу для

розширення предмета екологічного права як науки, галузі й законодавства; екологізації суспільних відносин; наведено їх класифікацію;

– сформульовано авторське визначення поняття «реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань», під яким треба розуміти процес нововведень і концептуальних змін існуючої системи екологічного законодавства в умовах сталого розвитку, що відбувається шляхом тривалого й динамічного формування сукупності правових, наукових, організаційних і соціально-культурних заходів із метою відновлення якісного стану довкілля, створення ефективного інноваційного еколого-правового регулювання екологічних відносин й оптимальної системи секторального екологічного управління;

– науково обґрунтовано й доведено існування такого інституту права, як реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань (під яким слід розуміти комплексний і універсальний інститут екологічного права, що являє собою сукупність відокремлених і взаємопов'язаних правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку з оновленням екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України); реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань також можна вважати й інститутом законодавства (доцільно розглядати як сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових приписів, спрямованих на регулювання реформаційних екологічних правовідносин у контексті міжнародно-правових зобов'язань в умовах перехідного періоду).

Удосконалено:

– визначення науково-теоретичних понять «об'єкти реформування екологічного законодавства», «екологічна реформаційна правотворчість», «екологічне законодавство», «екологічна реформаційна законотворчість» й «екологічна реформаційна підзаконна нормотворчість»;

– формулювання юридичних понять: а) «суб'єкти виконання міжнародно-правових зобов'язань в екологічній сфері», якими є Міністерство екології й природних ресурсів України та інші центральні органи виконавчої влади, а також державні підприємства, установи та організації, до компетенції яких належать питання, що регулюються тим чи іншим міжнародним договором, які будуть виконувати їх положення та здійснювати моніторинг виконання зобов'язань по ним; б) «суб'єкти реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань» – це особи, які володіють спеціальною правосуб'єктністю (державні органи, організації, громадські утворення, громадськість) і безпосередньо здійснюють реформування, реалізуючи послідовний процес наближення екологічного законодавства до міжнародних стандартів і вимог, з метою створення ефективної системи оновленого екологічного законодавства;

– обґрунтування положень, що реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань належить до виду екологічних правовідносин, що мають динамічний характер, який залежить від конкретних політичних, економічних, екологічних потреб України; являє собою сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових приписів, які регулюють реформаційні екологічні правовідносини в контексті міжнародно-правових зобов'язань в умовах перехідного періоду; є способом реорганізації державних і громадських інституцій в екологічній сфері;

– визначення поняття «принципи реформування екологічного законодавства», під якими запропоновано розуміти сукупність основоположних засад, керівних ідей, вихідних положень оновлення системи екологічної нормативно-правової бази України, що перебувають у нерозривному зв'язку й взаємодії, розкриваючи зміст і призначення реформування, забезпечуючи функціонування екологічного законодавства як єдиного, цілісного і злагодженого механізму, що регулює екологічні правовідносини, й виступають необхідною умовою ефективної нормотворчої діяльності у зазначеній галузі.

Набули подальшого розвитку положення щодо:

– першочергової засади – уніфікації понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань, зокрема, внесення змін до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а саме його доповнення статтею «Понятійно-категоріальний апарат» та її відповідність основним положенням міжнародного стандарту ISO 704: 2009 «Термінологічна діяльність – принципи та методи». Зазначені зміни в подальшому можуть бути враховані при розробці Екологічного кодексу України;

– виокремлення двох груп пріоритетних принципів реформування екологічного законодавства: «національні принципи реформування екологічного законодавства загального спрямування» й «модельно-реформаційні екологічні принципи». Вказані принципи знаходяться на «стику» національного й міжнародного екологічного законодавства й сприяють заповненню прогалин і усуненню суперечностей при застосуванні нормативно-правових актів. Їх можна вважати принципами перехідного періоду, однак деякі з них у подальшому мають бути закріплені в українській законодавчій системі. Завдяки їх послідовному дотриманню з'явиться можливість вивести на новий рівень систему екологічного законодавства, розширити перелік об'єктів екологічних правовідносин, вдосконалити методи правового регулювання, оптимізувати нормотворчий процес й модернізувати практику правозастосування;

– прийняття «Концепції реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань», реалізація якої надасть змогу сформувати оптимальну, дієву, функціональну й ефективну систему реформованого екологічного законодавства; забезпечить своєчасність і належність виконання міжнародно-правових зобов'язань України в екологічній

сфері; сприятиме створенню й виробленню якісно однорідних і спільних загальноєвропейських заходів реформування системи національного екологічного законодавства і його наближення до законодавства Європейського Союзу; розроблено та надано проект зазначеної концепції;

– обґрунтування доцільності проведення кодифікації екологічного законодавства України та його наближення до міжнародних стандартів. Аналіз специфіки й деяких особливостей систематизації реформованого екологічного законодавства демократичних країн світу показав, що міжнародний досвід кодифікації екологічного законодавства не може бути повністю застосований при реформуванні національного. Зокрема, розроблення Екологічного кодексу України варто розглядати як довгострокову перспективу і складник побудови якісно нової й ефективної системи національного екологічного законодавства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення, пропозиції, висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані та враховані в науково-дослідницькій роботі як підґрунтя для подальших наукових розробок, у правотворчій сфері – як теоретичний матеріал при розробці та вдосконаленні екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України, у навчальному процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Екологічне право» та підготовці навчальних посібників і методичних матеріалів з даної проблематики; при викладанні у рамках спільної з Університетом Миколаша Ромеріса магістерської програми «Міжнародне право» навчальної дисципліни «International and European Environmental Law» («Міжнародне та європейське право навколишнього середовища»).

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки й практичні рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, обговорювалися й були схвалені на засіданнях кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні положення роботи оприлюднені в доповідях на таких міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади» (м. Харків, 4 груд. 2015 р.); «Integrarea Republicii Moldova si Ucrainei în UE» (Chisinau, 6–7 noiem. 2015 р.); «Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні і прикладні аспекти» (м. Харків, 5 груд. 2014 р.); Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov (Bratislava, 27–28 novemb. 2015 р.); «Екологічна та техногенна безпека населених пунктів України. Проблеми утилізації та видалення побутових та промислових відходів (еколого-соціальні, технічні та правові проблеми)» (м. Харків, 4–6 жовт. 2016 р.); «Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України» (м. Харків, 2 груд. 2016 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних

джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 253 сторінки, із них основного тексту – 187 сторінок. Кількість використаних джерел – 413.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, встановлено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію й публікації, структуру й обсяг роботи.

Розділ 1 «Реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України: історико-правовий аспект» складається з двох підрозділів, у яких проаналізовано розвиток наукових досліджень й системи нормативно-правових актів у сфері реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань, а також встановлено їх взаємообумовленість.

У підрозділі 1.1 *«Гене́за науково-правових поглядів у сфері реформування екологічного законодавства України»* представлено огляд еколого-правових наукових концепцій та підходів до розуміння реформування екологічного законодавства України й обґрунтовано кореспондуючий зв'язок між ними та нормотворчою діяльністю.

У цьому підрозділі звернуто увагу на поліваріантність точок зору щодо початку формування (розвитку) екологічного законодавства. Доведено, що можна виокремити три основоположних підходи. Прихильники першого пов'язують його із прийняттям «Руської правди» Ярослава Мудрого, яка заклала фундамент у сфері використання природних ресурсів; другого вважають початком право Київської Русі; третього вихідною точкою визначають прийняття у 1917 р. законодавчих актів про охорону й використання природних ресурсів. На сьогодні найбільш прийнятним слід вважати другий підхід з огляду на те, що він є найбільш повним й обґрунтованим, містить детальну аргументацію розвитку екологічного законодавства як з історичної, так і законодавчої точок зору.

На основі аналізу теоретичних напрацювань в еколого-правовій сфері запропоновано виокремити три періоди розвитку науково-правових досліджень у сфері реформування екологічного законодавства України: I – підготовчий (1990–1996 рр.); II – перехідний (1996–2004 рр.); III – сучасний (2004 р. – дотепер). Обґрунтовано, що зазначений поділ пов'язаний із історичними періодами розвитку держави та самого суспільства, кожному з якого притаманні певна специфіка й особливості, що сприяло реформуванню екологічного законодавства України.

У підрозділі 1.2 *«Етапи реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань: стан і перспективи розвитку»* проведено системний аналіз основних нормативно-правових актів екологічного законодавства України в контексті міжнародно-правових

зобов'язань, визначено його стан і перспективи розвитку.

З урахуванням проаналізованих наукових робіт всебічно досліджено історичний шлях становлення правових засад реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань, виокремлено етапи становлення його правового регулювання й запропоновано їх наступний поділ: перший етап – пострадянський (з 1990 до 1996 р.), другий – конституційний (1996–1998 рр.), третій – адаптаційний (1998–2000 рр.), четвертий – інтеграційний (2000–2004 рр.), п'ятий – постінтеграційний (2004–2012 рр.), шостий – апроксимаційний (з 2012 р. – дотепер).

Підтримано висновок науковців щодо необхідності прийняття «Концепції реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань». Розроблено та надано проект зазначеного нормативно-правового акта, у якому ключовими моментами виступають: затвердження Плану заходів із реалізації Концепції, що міститиме стратегічні напрями реформування екологічного законодавства; визначення ефективної функціональної структури і повноважень єдиного органу виконавчої влади, що реалізовуватиме цю Концепцію; розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення екологічного законодавства й внесення в установленому порядку проектів законодавчих і підзаконних актів.

Розділ 2 «Теоретико-правові засади реформування екологічного законодавства» складається з трьох підрозділів, в яких встановлено юридичну природу й практичне значення міжнародно-правових зобов'язань в екологічній сфері, надано характеристику інституту реформування екологічного законодавства, визначено місце в системі екологічного права, розкрито його елементи та особливості.

У підрозділі 2.1 «Юридична природа і практичне значення міжнародно-правових зобов'язань в умовах реформування національного екологічного законодавства» розглянуто підходи до визначення юридичної природи міжнародно-правового зобов'язання, на основі вивчення та аналізу фахової літератури й чинного законодавства України сформульовано дефініцію понять «міжнародно-правові зобов'язання в екологічній сфері» і «суб'єкти виконання міжнародно-правових зобов'язань в екологічній сфері».

На підставі аналізу існуючих концептуальних підходів встановлено практичне значення міжнародно-правових зобов'язань в екологічній сфері і розглянуто їх класифікації. З урахуванням доробків провідних представників міжнародно-правової й еколого-правової доктрини, корелюючись із нормами Віденської конвенції про право міжнародних договорів, доведено, що вагомим внеском є виокремлення чотирьох груп міжнародно-правових зобов'язань України в екологічній сфері: 1) двосторонні; 2) звичайні багатосторонні; 3) взаємозалежні та інтегральні; 4) *erga omnes*.

У підрозділі 2.2 «Поняття, мета і завдання реформування екологічного законодавства»

України в контексті міжнародно-правових зобов'язань» обґрунтовано, що метою реформування екологічного законодавства є забезпечення його якості й ефективності, окреслено коло основних завдань реформування екологічного законодавства України, до яких, зокрема, віднесено: створення умов для інтеграції національної системи екологічного законодавства в європейський правовий простір; підвищення ефективності системи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища; вдосконалення законодавчого процесу в екологічній сфері з метою забезпечення підвищення якості навколишнього середовища, ефективності правового регулювання і зниження адміністративних екологічних бар'єрів.

Проаналізовано розроблені науковцями дефініції понять «правова реформа», «законодавство», «екологічне законодавство» та констатовано, що реформування екологічного законодавства є важливим завданням і складовою комплексної правової реформи; процесом, який має певні цілі, правові підстави, та включає до себе визначену сукупність дій владних органів й відповідних наукових шкіл, які забезпечують розробку та втілення на практиці механізму його реалізації.

З урахуванням положень теорії держави і права та еколого-правової науки визначено поняття «реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань», під яким треба розуміти процес нововведень і концептуальних змін існуючої системи екологічного законодавства в умовах сталого розвитку шляхом тривалого й динамічного формування сукупності правових, наукових, організаційних і соціально-культурних заходів із метою відновлення якісного стану довкілля, створення ефективного інноваційного еколого-правового регулювання екологічних відносин й оптимальної системи секторального екологічного управління.

У підрозділі 2.3 *«Загальна характеристика об'єктів і суб'єктів реформування екологічного законодавства України в контексті міжнародно-правових зобов'язань»* наведено дефініції понять «об'єкти реформування екологічного законодавства», «суб'єкти реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань», «екологічна реформаційна правотворчість», «екологічна реформаційна законотворчість» й «екологічна реформаційна підзаконна нормотворчість»; встановлено їх ознаки й особливості.

Проаналізовано точки зору науковців з приводу визначення поняття «об'єкт екологічного права» та доведено, що перелік об'єктів еколого-правового регулювання є поліваріантним, змінним і розширюється, завдяки збільшенню кола об'єктів екологічних правовідносин у контексті реформування екологічного законодавства й адаптації міжнародно-правових зобов'язань. Запропоновано поняття «об'єкти реформування екологічного законодавства» розуміти як сукупність суспільних відносин і правозастосовчої практики у сфері реформування системи екологічного законодавства в цілому.

Обґрунтовано варіативність складу суб'єктів реформування, необхідність нормативно-правового закріплення їх вичерпного переліку й повноважень, а також вироблення дієвих юридичних механізмів їх активної участі у реформуванні. На основі аналізу світового досвіду доведено, що ефективність реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань, покращення правотворчої діяльності та правозастосування залежить від злагодженості, концентрації, узгодженості та спільності дій всіх суб'єктів вказаного процесу.

Розділ 3 «Міжнародно-правовий досвід реформування екологічного законодавства» складається з трьох підрозділів, присвячених компаративістському дослідженню понятійно-категоріального апарату, принципів і основ реформування екологічного законодавства України й провідних демократичних країн світу.

У підрозділі 3.1 «Особливості уніфікації понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань» проведено аналіз співвідношення «категорії», «поняття» та «терміна» й обґрунтовано, що створення стійкої системи юридичних термінів і понять є не лише предметом наукового дослідження, а й важливою умовою, одним із способів адаптації національного екологічного законодавства до міжнародних стандартів.

Доведено, що застосування в екологічному законодавстві уніфікованих з європейською та світовою практикою юридичних понять, категорій і термінів сприятиме: а) дотриманню принципу їх правової визначеності; б) вирішенню термінологічних проблем; в) підвищенню якості правотворчої діяльності; г) поєднанню елементів інтернаціональності терміносистем і національної самобутності; г) виробленню сталої системи понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства та ін.

Запропоновано внести зміни до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», зокрема, доповнити його статтею «Понятійно-категоріальний апарат» і привести її у відповідність до основних положень міжнародного стандарту ISO 704: 2009 «Термінологічна діяльність – принципи та методи».

У підрозділі 3.2 «Основоположні міжнародні принципи реформування екологічного законодавства» проаналізовано поняття «принципи», «принципи реформування» й запропоновано авторську дефініцію поняття «принципи реформування екологічного законодавства». Обґрунтовано, що зазначені принципи знаходяться на «стику» національного й міжнародного екологічного законодавства й сприяють заповненню прогалин і усуненню суперечностей при застосуванні нормативно-правових актів. Їх можна вважати принципами перехідного періоду, однак деякі з них у подальшому мають бути закріплені в українській законодавчій системі. Завдяки їх послідовному дотриманню з'явиться можливість вивести на новий рівень систему екологічного законодавства, розширити перелік об'єктів екологічних правовідносин, вдосконалити методи правового регулювання, оптимізувати нормотворчий процес й модернізувати практику правозастосування.

На підставі всебічного вивчення напрацювань учених запропонована класифікація принципів реформування екологічного законодавства й виокремлено наступні групи: перша – «національні принципи реформування екологічного законодавства загального спрямування», які впливають із загальних національних і міжнародних принципів права й складають систему незаперечних вимог до правотворчої діяльності у галузі екологічного законодавства; друга – «модельно-реформаційні екологічні принципи», що носять рекомендаційний характер, однак відіграють важливу роль у реформуванні екологічного законодавства з огляду на те, що є відображенням розвитку держави і передбачають бажану модель її поведінки у міжнародних екологічних правовідносинах;

У підрозділі 3.3 «Порівняльно-правові аспекти основ реформування екологічного законодавства України і демократичних країн світу» обґрунтовано, що серед міжнародно-правових зобов'язань України перевага надається європейським, які сьогодні є пріоритетним напрямом державної екологічної політики. При цьому реформування національного екологічного законодавства має здійснюватися системно, із вжиттям комплексу заходів із метою конвергенції правових систем. Створення якісно оновленого та ефективного екологічного законодавства повинно відбуватися з урахуванням позитивного досвіду економічно та екологічно розвинених держав і забезпечуватися своєчасною й випереджальною розробкою пакетів інструктивно-методичних документів, науково обґрунтованих рекомендацій й економічної оцінки пропонованих законодавчих положень.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та змісту інституту реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України, формулюванні теоретичних положень і пропозицій з удосконалення правового регулювання екологічних відносин із урахуванням норм європейського й міжнародного права. Виходячи зі змісту викладених у дисертації положень, результатів дослідження сучасних наукових напрацювань, а також аналізу національного законодавства України й світового досвіду, сформульовано низку висновків, які мають теоретичне і практичне значення і зводяться до таких основних положень.

1. Реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань обумовлене політичними, міжнародними, економічними, екологічними, культурними, соціальними та іншими чинниками. На основі аналізу генези науково-правових поглядів у сфері реформування екологічного законодавства України отримано висновок, що в межах еколого-правової науки формуються наукові юридичні доктрини розвитку екологічного права і законодавства з урахуванням європейських інтеграційних процесів на шляху демократизації і гуманізації еколого-правових

імперативів і пріоритетів національної екологічної політики та безпеки.

2. Науково-правові дослідження проводилися тривалий час, який можна поділити на три періоди: перший – підготовчий (1990–1996 рр.); другий – перехідний (1996–2004 рр.); третій – сучасний (2004 р. – дотепер).

3. Становлення екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань відбувалося у шість етапів: перший – пострадянський (1990–1996 рр.), другий – конституційний (1996–1998 рр.), третій – адаптаційний (1998–2000 рр.), четвертий – інтеграційний (2000–2004 рр.), п'ятий – постінтеграційний (2004–2012 рр.), шостий – апроксимаційний (з 2012 р. – дотепер).

4. Нормативно-правова база у сфері реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань потребує вдосконалення. Запропоновано Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» доповнити статтю «Понятійно-категоріальний апарат», зокрема, додавши формулювання таких понять: «екологічна реформа», «реформаційні екологічні правовідносини», «реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань», «міжнародно-правові зобов'язання в екологічній сфері», «суб'єкти реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань», «принципи реформування екологічного законодавства», «суб'єкти виконання міжнародно-правових зобов'язань в екологічній сфері», «об'єкти реформування екологічного законодавства», «екологічна реформаційна правотворчість»; «екологічна реформаційна законотворчість», «екологічна реформаційна підзаконна нормотворчість» та «екологічне законодавство України».

5. Більшість термінів, понять та категорій міжнародного екологічного законодавства не може бути адаптована до національної терміносистеми екологічного законодавства з огляду на відсутність єдиного науково-теоретичного підходу до модернізації понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства України в умовах євроінтеграції, що призводить до: а) недосконалості перекладу нормативно-правових актів; б) сліпого дублювання норм без врахування особливостей правової системи нашої держави; в) відсутності єдиної концепції уніфікації термінології екологічного законодавства; г) складнощів у виробленні й нормативно-правовому закріпленні дефініцій понять і термінів та ін.

6. Створення стійкої системи юридичних термінів і понять є не лише предметом наукового дослідження, а й важливою умовою, одним із способів адаптації національного екологічного законодавства. Процес уніфікації термінології стає ефективним в умовах інтенсифікації євроінтеграційних процесів й приведення національного екологічного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Застосування в екологічному законодавстві уніфікованих з європейською та світовою практикою юридичних понять, категорій і термінів сприятиме: а) дотриманню принципу їх правової визначеності; б) вирішенню термінологічних проблем; в)

підвищенню якості правотворчої діяльності; г) поєднанню елементів інтернаціональності терміносистем і національної самобутності; г) виробленню сталої системи понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства тощо.

7. При використанні позитивного зарубіжного правового досвіду розвинених демократичних країн і запозиченні їх норм або стандартів в екологічній сфері доцільно брати до уваги характерні ознаки функціонування того чи іншого суспільства, а також особливості формування й розвитку національного екологічного законодавства, яке підлягає адаптації. Крім того, для імплементації конкретного акта Європейського Союзу слід передбачити не лише темпоральні рамки, а й необхідні правові, інституційні, координаційні та економічні умови.

8. Повноваження державних органів у сфері реформування екологічного законодавства в Україні дублюються, що потребує оптимізації. Аналіз досвіду нових країн-членів ЄС дозволив зробити висновок, що для послідовної й злагодженої роботи в цьому напрямку необхідно, по-перше, належним чином сформувати нормативно-правову базу для її реалізації, по-друге, правовий механізм має працювати так, щоб уникнути суперечностей у завданнях і функціях різних державних органів. Лише ефективна координація на національному рівні здатна забезпечити успішну й швидку адаптацію вітчизняного екологічного законодавства до *acquis communautaire*, водночас реформаційна оптимізація і спрощення не повинні завдавати шкоди національним екологічним пріоритетам.

9. Майбутнє євроінтеграційних намірів України значною мірою залежатиме від стану розвитку порівняльно-правової науки, а реформування екологічного законодавства України має здійснюватися системно із застосуванням комплексу заходів з метою конвергенції правових систем. Керуючись міжнародним досвідом законотворення та правозастосування у сфері охорони навколишнього середовища, доведено, що необхідно забезпечити своєчасну й випереджальну розробку пакетів інструктивно-методичних документів, науково обґрунтованих рекомендацій, економічної оцінки пропонованих законодавчих положень.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Блавацька Д. А. Упровадження європейського досвіду в ринкові земельні відносини в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. Київ, 2014. № 8. С. 87–91.
2. Блавацька Д. А. Реформування екологічного законодавства України – провідний напрямок державної екологічної політики. *Теорія і практика правознавства*: електрон. наук. фахове вид. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_16 (дата звернення: 23.06.2017).
3. Блавацька Д. А. Проблеми систематизації національного екологічного законодавства в

контексті євроінтеграції. *Право та інновації*. Харків, 2016. № 4 (16). С. 78–85.

4. Блавацька Д. А. Порівняльно-правовий аналіз основ реформування екологічного законодавства України та Польщі. *Jurnalul juridic national: teorie și practică: Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 5. – С. 141–145. (Республіка Польща).

5. Blavatska D. A. Current issues of reformation of the conceptual-categorical apparatus of the Ukrainian environmental legislation. *Право та інновації*. Харків, 2017. № 1 (17). С. 77–84.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Блавацька Д. А. Історико-правові аспекти реформування екологічного законодавства України. *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні і прикладні аспекти*: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 5 груд. 2014 р.). Харків, 2014. С. 279–281.

7. Блавацька Д. А. Соціальна обумовленість реформування екологічного законодавства України на сучасному етапі. *Integrarea Republicii Moldova si Ucrainei în UE: Aspectul juridic conferință internațională științifico-practică* (Chisinau, 6-7 noiem. 2015 p.). Chisinau, 2015. С. 159–161. (Республіка Молдова).

8. Блавацька Д. А. Формування понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства України в контексті євроінтеграції: міждисциплінарні зв'язки. *Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади*: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 4 груд. 2015 р.). Харків, 2015. С. 251–255.

9. Блавацька Д. А. Правові засади реформування законодавства у сфері забезпечення вимог екологічної безпеки до міжнародних стандартів. *Екологічна та техногенна безпека населених пунктів України. Проблеми утилізації та видалення побутових та промислових відходів (еколого-соціальні, технічні та правові проблеми)*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4–6 жовт. 2016 р.). Харків, 2016. С. 99–103.

10. Блавацька Д. А. Терміносистема національного екологічного законодавства в умовах євроінтеграції. *Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України*: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 2 груд. 2016 р.). Харків, 2016. С. 252–256.

11. Blavatska D. A. The formation of conceptual-categorical apparatus of the ecological legislation of Ukraine in the context of European integration. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie* (Bratislava, 27–28 novemb. 2015 p.). Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2015. P. 1. С. 80–82. (Республіка Словаччина).

АНОТАЦІЯ

Панфілова Д. А. Екологічне законодавство в контексті міжнародно-правових

зобов'язань України: проблеми реформування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017.

У роботі на підставі вивчення наукової юридичної літератури і нормативно-правових актів проведено комплексне дослідження екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України і проблем його реформування. Проаналізовано еколого-правові наукові концепції і підходи до розуміння реформування екологічного законодавства України й обґрунтовано кореспондуючий зв'язок між ними і нормотворчою діяльністю; визначено юридичну природу міжнародно-правових зобов'язань в умовах реформування екологічного законодавства України; розкрито правовий зміст поняття «реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України»; окреслено особливості уніфікації понятійно-категоріального апарату екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України; охарактеризовано пріоритетні принципи реформування екологічного законодавства і проведено їх класифікацію; на підставі компаративного аналізу виявлено особливості реформування екологічного законодавства України і демократичних країн світу.

Зроблено теоретичні висновки, окреслено низку проблем, які потребують невідкладного вирішення й сформульовано пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства, що дозволить удосконалити правове регулювання у сфері реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань України. Розроблено проект «Концепції реформування екологічного законодавства в контексті міжнародно-правових зобов'язань».

Ключові слова: екологічне законодавство, міжнародно-правові зобов'язання, реформування екологічного законодавства, принципи реформування екологічного законодавства, державна екологічна політика, реформаційні екологічні правовідносини.

АННОТАЦИЯ

Панфилова Д. А. Экологическое законодательство в контексте международно-правовых обязательств Украины: проблемы реформирования. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования

и науки Украины, Харьков, 2017.

В работе на основе изучения научной юридической литературы и нормативно-правовых актов осуществлено комплексное исследование экологического законодательства в контексте международно-правовых обязательств Украины и проблем его реформирования. Проанализированы эколого-правовые научные концепции и подходы к пониманию реформирования экологического законодательства Украины, обоснована корреспондирующая связь между ними и нормотворческой деятельностью; раскрыто правовое содержание понятия «реформирование экологического законодательства в контексте международно-правовых обязательств Украины»; установлено особенности унификации понятийно-категориального аппарата экологического законодательства в контексте международно-правовых обязательств Украины; охарактеризованы приоритетные принципы реформирования экологического законодательства и проведена их классификация; на основе компаративного анализа выявлены особенности реформирования экологического законодательства Украины и демократических стран мира.

На основании проведенного исследования сделаны теоретические выводы, обозначен ряд проблем, требующих разрешения и сформулированы предложения по изменению действующего законодательства, что позволит усовершенствовать правовое регулирование в области реформирования экологического законодательства в контексте международно-правовых обязательств Украины. Разработан проект «Концепции реформирования экологического законодательства в контексте международно-правовых обязательств».

Ключевые слова: экологическое законодательство, международно-правовые обязательства, реформирования экологического законодательства, принципы реформирования экологического законодательства, государственная экологическая политика, реформационные экологические правоотношения.

SUMMARY

Panfilova D. A. Environmental legislation in the context of the international legal obligations of Ukraine: the problems of reformation. – Qualification research paper as a manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the Candidate of Legal Sciences on specialty 12.00.06 «Land Law; Agrarian Law; Environmental Law; Natural Resources Law». – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

The complex research of environmental legislation in the context of the international legal obligations of Ukraine and the problems of it reformation has been conducted on the basis of scientific literature studying, legislative and other regulatory acts. The environmental legal conceptions and approaches to the meaning of the Ukrainian environmental legislation reformation have been analyzed and corresponded association between them and regulatory activity has been substantiated; the legal

nature of international legal obligations in the context of the national environmental legislation reformation has been formulated and defined; the legal content of the notion «reformation of the environmental legislation in the context of the international legal obligations of Ukraine» has been disclosed; the special aspects of the unification of the conceptual-categorical apparatus of the environmental legislation in the context of international legal obligations of Ukraine have been revealed; the priority principles of environmental legislation reformation have been characterized and their classification has been carried out; on the basis of the comparative analyses the peculiarities of the fundamentals of reformation of the environmental legislation of Ukraine and democratic countries of the world have been revealed.

The existence of such law institute as environmental legislation reformation in the context of the international legal obligations is scientifically substantiated and proved (which should be understood as a comprehensive and universal institute of environmental law, which was a set of separate and interrelated legal norms that regulated social relations in the spheres of the renovation of environmental legislation in the context of Ukraine's international legal obligations); another way of considering environmental legislation reformation in the context of the international legal obligations is legislative institute (which should be considered as a set of interrelated precepts of law focused on regulating the reformed ecological legal relations in the context of international legal obligations under the conditions of the transitional period).

The author's definition of the concept «environmental legislation reformation in the context of the international legal obligations» is formulated and it is proposed to be understood as the process of novation and conceptual amendments of the environmental legislative system in the conditions of sustainable development by applying long-term and dynamic formation of the set of legal, scientific, organizational and sociocultural measures with intent to environmental reclamation, creation of the innovative environmental legal science regulation of the legal relations and optimal system of environmental sectorial authority.

On the background of the conducted research the theoretical conclusions were made, a number of problems that require the decision were outlined, and the proposals for amending the current legislation were formed, which would enable to improve the legal regulation in the sphere of reformation of environmental legislation in the context of the international legal obligations of Ukraine. The draft «The concept of environmental legislation reformation in the context of international legal obligations» has been developed.

Key words: environmental legislation, international legal obligations, reformation of environmental legislation, principles of environmental legislation reformation, national environmental policy, reforming environmental legal relations.

Відповідальний за випуск:

кандидат юридичних наук Є. М. Копиця

Підп. до друку 20.12.2017. Формат 60x90 ¹/₁₆.

Папір офсетний. Віддрук. на ризографі.

Ум. друк. арк. 0.7. Обл.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № 86

Друкарня

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

61024, Харків, вул. Пушкінська, 77